

УДК 332.122:338

Калачевська Л.І.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри менеджменту ЗЕД та євроінтеграції
Сумського національного аграрного університету

УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНИМ РОЗВИТКОМ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

У статті окреслено сучасний стан сільських територій, основні тенденції в умовах адміністративно-територіальної реформи. Обґрунтовано, що вибір ефективного підходу до управління територіальним розвитком залежить від теоретичного і практичного визнання переваг різних підходів, відомих у світовій практиці. Виділеними підходами до управління інноваційним розвитком сільських територій в умовах децентралізації є муніципальний, територіальний та системний. Доведено, що підвищення ефективності управління інноваційним розвитком сільських територій можливе за умов розширення повноважень об'єднаних територіальних громад під час перерозподілу ресурсів та важелів управління ними.

Ключові слова: сільські території, розвиток, управління, децентралізація, інфраструктура, об'єднані територіальні громади.

Калачевская Л.И. УПРАВЛЕНИЕ ИННОВАЦИОННЫМ РАЗВИТИЕМ СЕЛЬСКИХ ТЕРРИТОРИЙ В УСЛОВИЯХ ДЕЦЕНТРАЛИЗАЦИИ

В статье обозначены современное состояние сельских территорий, основные тенденции в условиях административно-территориальной реформы. Обосновано, что выбор эффективного подхода к управлению территориальным развитием зависит от теоретического и практического признания преимуществ различных подходов, известных в мировой практике. Выделенными подходами к управлению инновационным развитием сельских территорий в условиях децентрализации является муниципальный, территориальный и системный. Доказано, что повышение эффективности управления инновационным развитием сельских территорий возможно при условии расширения полномочий объединенных территориальных общин при перераспределении ресурсов и рычагов управления ими.

Ключевые слова: сельские территории, развитие, управление, децентрализация, инфраструктура, объединенные территориальные общины.

Kalachevs'ka L.I. MANAGEMENT OF INNOVATIVE DEVELOPMENT OF AGRICULTURAL TERRITORIES IN DECENTRALIZATION CONDITIONS

The article outlines the current state of the rural territories, the main tendencies in the conditions of the administrative-territorial reform. It is substantiated that the choice of an effective approach to the management of territorial development depends on the theoretical and practical recognition of the advantages of different approaches known in world practice. The isolated approaches to the management of innovative development of rural areas in the conditions of decentralization are municipal, territorial and systemic. We have proved that increasing the efficiency of management of innovative development of rural areas is possible in terms of expanding the powers of the joint territorial communities in the redistribution of resources and management levers.

Key words: rural territories, development, management, decentralization, infrastructure, united territorial communities.

Постановка проблеми. У сучасних умовах формування інноваційної моделі розвитку країни особливо важливим є пошук механізмів та важелів для системного вирішення питань різних територіальних одиниць, а саме сіл, об'єднаних територіальних громад, районів, регіональних утворень, їх територіальних структур, а також господарюючих суб'єктів, що входять до їх складу. О.О. Гетьман та В.М. Шаповал, описуючи принципи економічної діагностики, зазначають, що управління територіальним розвитком – це спеціально організовані системні дії, спрямовані на забезпечення сталого і збалансованого відтворення соціального, господарського та природного потенціалів території за позитивної динаміки параметрів рівня і якості життя населення [2, с. 121]. За нинішніх умов управлінська політика повинна бути зорієнтована на підвищення збалансованості просторового розвитку національної економіки шляхом виявлення переваг кожного регіону, зміцнення нових агломерацій динамічного економічного зростання та розвитку пріоритетних сфер залежно від природно-кліматичних, ресурсних та економіко-соціальних умов.

Управління розвитком територій здійснюється за допомогою різнопланових дій за участі різних методів менеджменту. Місцеві адміністрації та органи управління стимулюють розвиток економіки, створюють нові робочі місця, розширюють реальні можливості залучення інвестицій в ті види діяльності, в

яких зацікавлена місцева громада. При цьому розвиток – це якісні структурні зміни, перехід з одного стану в інший. О.І. Лук'яненко зазначає, що розвиток означає зростання, розширення, поліпшення, вдосконалення, зміну, пов'язану з виникненням якісно нового стану [6, с. 103]. Найпоширенішими підходами у вітчизняних та зарубіжних публікаціях до управління сільським розвитком є муніципальний, територіальний та системний. Муніципальний підхід передбачає формування міського управління, яке здійснюється за дозволом через передачу повноважень певним менеджерам, які делеговані населенням відповідного регіону. Територіальний підхід передбачає формування системи управління у межах певних територіальних одиниць. Системний підхід передбачає комплексне поєднання різних інструментів менеджменту.

Досліджуючи основні підходи до управління, відзначаємо, що однією з кінцевих цілей цього процесу є збалансований розвиток сільських територій з урахуванням економічних, екологічних та соціальних чинників. За сучасних умов необхідність пошуку нових підходів до управління обумовлена такими чинниками, як зростання населення; зростання відходів життєдіяльності людини; нераціональне використання енергії та ресурсів загалом; зростання споживання; соціальні дисбаланси в розподілі доходів і можливості участі в прийнятті рішень; знищення біологічного та культурного розмаїття; бідність. Кін-

цевою метою ефективного управління має стати формування сталого розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Соціальний розвиток сільських територій досліджувався у працях Т.М. Булаха [1], І.В. Ксьонжика [5], І.О. Іртищевої, Т.В. Стройка, М.І. Стегня [12] та інших вчених. Сталому розвитку сільських територій на засадах регіонального природокористування та екологічно безпечного виробництва присвячені праці М.Й. Маліка, М.А. Хвесика [7], А.Б. Котляра, О.М. Грубляка [4] та інших науковців. Стратегія економічного і соціального розвитку сільських територій відображена у публікаціях А.С. Гальчинського, В.М. Гейця [10], В.М. Шаповала [2], О.І. Лук'яненка [6] та інших дослідників. Орієнтири розвитку сільських територій у системі євроінтеграційних пріоритетів України досліджували В.В. Борщевський [9], О.О. Гетьман [2] та інші спеціалісти.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Водночас питання управління інноваційним розвитком сільських територій в умовах децентралізації залишається недостатньо вивченим.

Мета статті полягає в дослідженні теоретико-методологічних підходів до управління інноваційним розвитком сільських територій в умовах децентралізації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Під управлінням загалом у науковому та діловому світі прийнято розуміти цілеспрямований вплив на людей за допомогою визначених методів, створення відповідних умов для ефективної групової діяльності і досягнення бажаних результатів. Нині залежно від об'єкта управління дослідники виділяють різні види управління, а саме корпоративне, галузеве, міжгалузеве, муніципальне, регіональне та державне.

Свою специфіку розвитку має аграрний сектор економіки, що обумовлене впливом природно-кліматичних чинників, взаємодією з живими організаціями, прив'язаністю до територіального базису. Відповідно, це має своє відображення у формуванні системи управління сільськими територіями та аграрним сектором загалом. Під сільськими територіями слід розглядати адміністративно-територіальні системи, які поєднані спільними економічними, природно-кліматичними, географічними та соціальними умовами, об'єднані загальною територією в межах муніципального району. При цьому подальше під-

вищення ролі та конкурентоспроможності вітчизняного сільськогосподарського сектору економіки багато в чому залежить від поліпшення якості характеристик трудових ресурсів у сільській місцевості, підвищення рівня життя на селі, більш повного використання наявних трудових ресурсів, залучення висококваліфікованих кадрів і загалом вирішення проблем кадрового забезпечення сільськогосподарських галузей з урахуванням несприятливих прогнозів на найближчі роки щодо демографічної ситуації та формування ресурсного потенціалу села.

В сучасних ринкових умовах господарювання відбуваються негативні тенденції щодо скорочення сільського населення, а особливо молоді. Великі холдингові компанії, які взяли в оренду майже 60% сільськогосподарських угідь, займаються лише вирощуванням окремих високоенергетичних культур, продукція яких користується попитом на світовому ринку. До таких культур відносяться кукурудза на зерно, соняшник, ріпак, які здебільшого вирощуються як «монокультури». Виробництво продукції цих культур супроводжується «вахтовим методом» за допомогою сучасної широкозахватної техніки. При цьому сільське населення не залучається до виробничих процесів, не має постійної роботи. Таке негативне явище призводить до скорочення кількості населення. Молоді люди не мають перспективи залишатися для проживання у сільських місцевостях.

Проблемами розвитку сільських територій, що ускладнюють процес управління, є відсутність порядку в земельних відносинах, занепад сучасної інженерної та соціальної інфраструктури, відсутність у громадян матеріальних можливостей побудови свого житла на селі, технічне відставання сільських територій (табл. 1). Причинами зазначеного є нерівномірний розподіл земельних, водних, лісових та інших ресурсів, розміщених на сільських територіях; корумпованість регіональних та місцевих влад; слабка участь влади у вдосконаленні та контролі земельного законодавства; відсутність ефективної державної політики розвитку села; відсутність доступних інвестиційних засобів у сільськогосподарських виробників.

У селі елементарно відсутні можливості задоволення основних матеріальних потреб. Сільське населення має низький рівень життя, живе за рахунок пенсій, заробітків у місті, рідких сьогодні агропід-

Таблиця 1

Проблеми розвитку сільських територій, що ускладнюють процес управління

Проблема	Характеристика	Причина
Відсутність порядку в земельних відносинах	Значний обсяг земель виведено з сільськогосподарського обігу, що ліквідувало виробничий базис. Земельні акти виявилися розмитими серед роздільних пайщиків або потрапили в руки стратегічних інвесторів, зацікавлених тільки в спекулятивному перепродажі землі.	Нерівномірний розподіл земельних, водних, лісових та інших ресурсів, розміщених на сільських територіях. Корумпованість регіональних та місцевих влад. Слабка участь влади у вдосконаленні та контролі земельного законодавства.
Занепад сучасної інженерної та соціальної інфраструктури	За роки нового покоління інфраструктура села практично не отримала розвитку. Якщо не вважати підтримку в задовільному стані ще радянських споруд, єдиним помітним позитивним явищем можна розглядати тільки газифікацію села.	Відсутність державної політики розвитку села, а також відсутність необхідного фінансування капіталоемних вкладень в інфраструктуру.
Відсутність у громадян матеріальних можливостей побудови свого житла на селі	У селі елементарно відсутні можливості задоволення основних матеріальних потреб. Сільське населення має низький рівень життя, живе за рахунок пенсій, заробітків у місті, рідких сьогодні агропідприємств та особистого господарства.	Відсутність достатньої кількості підприємств із замкнутим циклом виробництва. Немоżliвість доступу до кредитних ресурсів для сільського населення та підприємців.
Технічне та технологічне відставання сільських територій	Сільськогосподарська техніка (транспорт, машини, обладнання) сильно виснажені, застосовані технології сільськогосподарських виробництв сильно застаріли. Сільське господарство стало надмірно витратним.	Відсутність доступних інвестиційних засобів у сільськогосподарських виробників. Інерційність мислення виробників. Стрімкий розвиток підприємств корпоративного типу.

Джерела: власні дослідження

Рис. 1. Складові риси управління інноваційним розвитком сільських територій

Джерело: власні дослідження

приємств та особистого господарства. Сільське господарство в особистих селянських господарствах стало сьогодні технологічно неефективним.

А.Б. Котляр та О.М. Грубляк, досліджуючи джерела фінансування розвитку сільських територій, обґрунтовують необхідність розвитку кооперації [4, с. 63–64]. Сільські жителі можуть самостійно ефективно управляти на територіях, де проживають, об'єднуватися в кооперативи. Як показує сучасна передова практика, саме кооперативна форма організації на селі дає позитивні результати. Об'єднання в кооперативи сприяє отриманню селянином необхідної роботи, задоволенню потреб у технічних та матеріальних засобах для ведення сільськогосподарського виробництва. А головне, можна вирішити найважливішу проблему на селі – збут вирощеної сільськогосподарської продукції.

А.С. Гальчинський та В.М. Геєць, розробляючи стратегію економічного і соціального сільського розвитку, обґрунтовують, що ефективність комплексного підходу до формування умов для сталого розвитку сільських територій у взаємозв'язку з точками економічного зростання аграрного сектору наочно ілюстрована результатами реалізації заходів щодо підтримки комплексної компактної забудови та благоустрою сільських населених пунктів у країнах-членах ЄС [10, с. 256].

Досвід країн-членів ЄС щодо управління інноваційним розвитком сільських територій передбачає взаємозв'язок цілей установок стійкого розвитку сільських територій з пріоритетами ідей людиноцентризму, розвитку інклюзивної економіки, створення соціальних основ для економічного зростання сільськогосподарської та інших галузей економіки; довгострокового характеру соціальних проблем сільських територій, що потребують системного підходу до свого вирішення.

Складові риси управління інноваційним розвитком сільських територій можна звести у такі три

форми: комплексне планування, створення інфраструктурних об'єктів, формування системи державно-приватного партнерства (рис. 1).

І.О. Іртищева, Т.В. Стройко та М.І. Стегней, проводячи моніторинг сталого розвитку сільських територій, зазначають, що для забезпечення соціально-економічного розвитку сільських територій та створення умов для ефективного функціонування агропромислового виробництва необхідним є прийняття рішення посилення державної підтримки [12, с. 109–110]. Зазначене має включати соціальне та інженерне забезпечення населених пунктів, розташованих у сільській місцевості, а також будівництво та реконструкцію автомобільних доріг. З урахуванням об'єктивних особливостей розвитку сільських територій та наявного значного розриву в рівні та якості життя у селі порівняно з міськими територіями досягнення прогресу у зміні наявної ситуації можливе лише за умов використання програмно-цільового методу, зокрема постановки завдання, визначення шляхів його вирішення із залучення коштів державної підтримки.

О.М. Алимов, І.М. Лицур та В.В. Микитенко, досліджуючи можливості сталого розвитку, доводять, що управління розвитком сільських територій передбачає комплекс заходів щодо запобігання негативних наслідків, які можуть виникнути під час їх реалізації [8, с. 54]. Під час проектування об'єктів соціальної та інженерної інфраструктури, об'єктів будівництва та реконструкції автомобільних доріг в рамках реалізації Програми будуть передбачені заходи щодо захисту навколишнього середовища, включаючи застосування енергозберігаючих, ресурсозберігаючих та екологічно безпечних матеріалів і технологій.

М.Й. Малік та М.А. Хвесик, досліджуючи принципи сталого розвитку сільських територій на засадах регіонального природокористування та екологічно безпечного агропромислового виробництва,

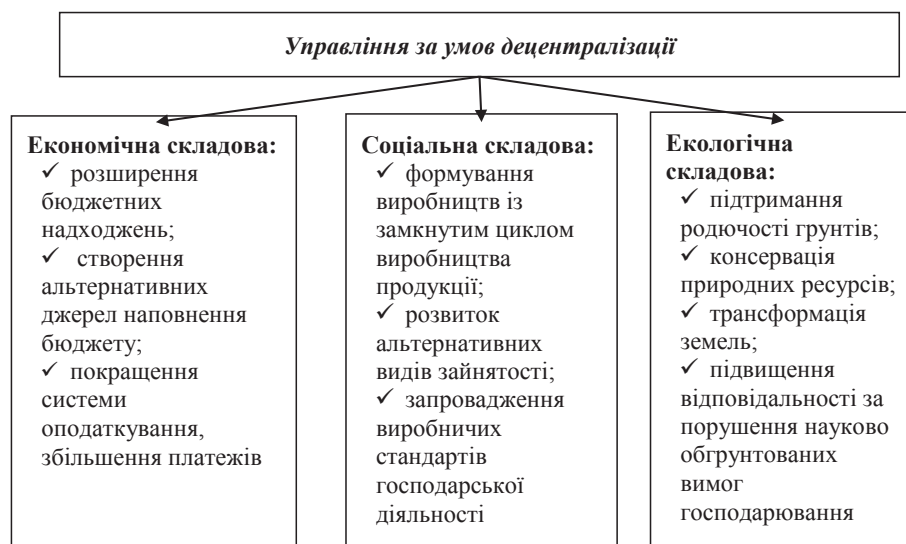

Рис. 2. Управління інноваційним розвитком сільських територій за умов децентралізації

Джерело: власні дослідження

Таблиця 2

Можливості територіальних громад під час об'єднання

Переваги	Характеристика
Фінансові	Після об'єднання бюджети нових територіальних громад збільшаться. Згідно з попередніми підрахунками зростання ресурсів місцевих бюджетів вже в 2017 р. складе понад 30 млрд. грн.
Ресурсні	Об'єднані громади отримають можливість контролювати використання землі за межами населених пунктів.
Управлінські	На баланс місцевих рад повернуться установи освіти, охорони здоров'я та культури. Центри об'єднаних територіальних громад повинні будуть піклуватися про населені пункти, приєднані до них в результаті реформи.
Адміністративні	У питаннях витрачання власних коштів місцеві ради будуть більш незалежними. Тепер саме місцеві органи влади стануть давати дозвіл на будівництво, приймати будівлі в експлуатацію, а також створювати муніципальну поліцію. У розпорядження громад надійдуть станції швидкої допомоги та управління пожежної охорони.
Інвестиційні	У бюджеті об'єднаних територіальних громад після всіх виплат залишиться достатньо коштів на власний розвиток. У тих, хто зможе більше заробляти, держава буде забирати лише половину «надлишків». А тим, хто не зможе себе утримувати, буде компенсувати 80% від потреби. Громади отримають можливість брати кредити і залучати інвестиції.

Джерело: сформовано на основі [3; 11]

обґрунтовують використання комплексного підходу до підвищення рівня комфортності житла в сільській місцевості з урахуванням застосування сучасних технологій в організації праці, підвищення податкової бази бюджетів муніципальних утворень та забезпечення зростання сільської економіки загалом [7, с. 4].

Система управління та розподілу валових прибутків регіонів не сприяла розвитку населених пунктів. В умовах децентралізації вирівнювати бюджети будуть по доходах. Залежно від рівня доходів місцевого бюджету у багатих громад будуть забирати половину суми. Бідним же громадам дадуть додаткові кошти, але не 100%, а тільки 80% від різниці доходу громади і середньоукраїнського показника. Схематично управління інноваційним розвитком сільських територій в умовах децентралізації представлено на рис. 2.

В умовах децентралізації скорочується кількість сіл/рад приблизно у вісім разів. Сильні об'єднані територіальні одиниці сформують території нових районів, кількість яких скоротиться втричі. Однак архітектори реформи акцентують увагу на тому, що скорочення не є самоціллю. Об'єднання має бути добровільним, щоб не розхитувати і без того непросту ситуацію в країні (табл. 2).

Підвищення ефективності управління інноваційним розвитком сільських територій можливе за умов децентралізації та розширення повноважень об'єднаних територіальних громад. На шляху до фінансової децентралізації Україна зробила перший крок. Головною ідеєю змін принципів управління та розширення повноважень об'єднаних територіальних громад є перерозподіл ресурсів та важелів управління ними. Раніше вирівнювання бюджетів місцевого самоврядування здійснювалося за витратами.

Якщо в місті чи селі формувалося більше ресурсів, ніж складали витрати на бюджетні установи та управління, залишок спрямовувався до бюджету вищого рівня. За такого положення в розвитку економіки міста чи села не були зацікавлені ні держава, ні самі міста та села.

Висновки. Управлінська діяльність є процесом цілеспрямованого, обумовленого впливу суб'єкта на об'єкт, де суб'єктом виступає людина або організована група людей, а об'єктом – відносини між людьми або групами людей. В основі управління як процесу лежать суперечності між інтересами та мотиваціями людей, що виникають у процесі їх взаємодії з іншими людьми у виробничій, громадській, сімейній, побутовій та інших сферах. Управління здійснюється за допомогою певного інструментарію,

а саме нормативно-правового, адміністративного та соціально-економічного. Значні зміни відбулися в умовах децентралізації та реформуванні системи управління.

В результаті реформи децентралізації та розширення повноважень об'єднаних територіальних громад зникнуть поняття «сільрада» і «міськрада». Їх замінять поради об'єднаних територіальних громад зі своїми виконавчими комітетами. Замість голів селяни оберуть старост, які будуть лобювати інтереси свого села у виконкомах. Раніше впливу на формування бюджету у сільського голови практично не було. Оскільки міста в Україні – економічно найсильніші гравці, безліч сіл планують приєднати саме до них.

Проведені дослідження тенденцій у застосуванні підходів до управління інноваційним розвитком сільських територій дають змогу стверджувати, що надання об'єднаним територіальним громадам додаткових повноважень та ресурсного забезпечення сприятиме підвищенню інвестиційної привабливості сільських територій. Водночас реалізація зазначеного можлива за умов відповідного бюджетного фінансування та системності проведення усіх реформ.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Булах Т.М. Соціальний розвиток сільських територій: світовий та вітчизняний досвід. Економіка АПК. 2012. № 6. С. 95–98.
2. Гетьман О.О., Шаповал В.М. Економічна діагностика: навч. посіб. Київ: Центр навч. літ-ри, 2007. 307 с.
3. Децентралізація та ефективне місцеве самоврядування: навчальний посібник для посадовців місцевих та регіональних органів влади та фахівців з розвитку місцевого самоврядування. Київ: ПРООН/МПВСР, 2007. 269 с.
4. Котляр А.Б., Грубляк О.М. Сутність фінансових ризиків підприємства та методичні підходи до їх оцінки у процесі прийняття фінансово-інвестиційних рішень. Кримський економічний вісник. 2013. № 1. С. 63–65.
5. Ксьонжик І.В. Соціально-економічний розвиток сільських територій. Економіка АПК. 2014. № 10. С. 60–66.
6. Лук'яненко О.І. Аналіз методів оцінки стійкості регіонального розвитку. Кримський економічний вісник. 2013. № 1. С. 103–105.
7. Малік М.Й., Хвесик М.А. Сталий розвиток сільських територій на засадах регіонального природокористування та еколого-безпечного агропромислового виробництва. Економіка АПК. 2010. № 5. С. 3–12.
8. Алимов О.М., Лицур І.М., Микитенко В.В. та ін. Потенціал сталого розвитку України на шляху реалізації інтеграційного вибору держави: монографія. Київ: ДУ ІЕПСР НАН України, 2014. 520 с.
9. Розвиток сільських територій в системі євроінтеграційних пріоритетів України: [монографія] / наук. ред. В.В. Борщевський. Львів: НАН України. Ін-т регіональних досліджень, 2012. 216 с.
10. Гальчинський А.С., Геєць В.М. та ін. Стратегія економічного і соціального розвитку України (2004–2015 роки) «Шляхом Європейської інтеграції». Київ: ІВЦ Держкомстату України, 2004. 416 с.
11. Стратегія розвитку України у період до 2020 року: Проект. URL: http://www.me.gov.ua/file/link/130099/file/Strat_02_03_09.rar.
12. Іртищева І.О., Стройко Т.В., Стегней М.І. Моніторинг екологічного сталого розвитку сільських територій в умовах глобальних викликів. Економіка природокористування і охорони довкілля: зб. наук. пр. Київ: Державна установа «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України», 2014. С. 109–111.

УДК 005.336.4:658.14

Колупаєва І. В.

*кандидат економічних наук, доцент,
завідувач кафедри міжнародних економічних відносин та фінансів
Харківського торговельно-економічного інституту
Київського національного торговельно-економічного університету*

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ НАКОПИЧЕННЯ, ВИКОРИСТАННЯ ТА КАПІТАЛІЗАЦІЇ СИНТЕЗОВАНОГО КАПІТАЛУ

Визначено особливості формування синтезованого капіталу на мікрорівні, регіональному та макроекономічному рівнях. Доведено, що під формуванням синтезованого капіталу варто розуміти створення його об'єктів, під використанням – його активне залучення до виробничого процесу, впровадження відповідних методів обліку, аналізу та управління, що сприятиме підвищенню конкурентоспроможності продукції і підприємства. Визначено сутність державного регулювання накопичення, використання та капіталізації синтезованого капіталу, окреслено його особливості на різних рівнях національної економіки.

Ключові слова: синтезований капітал, формування синтезованого капіталу, капіталізація синтезованого капіталу, накопичення та використання синтезованого капіталу.

Колупаева И. В. ГОСУДАРСТВЕННОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ НАКОПЛЕНИЯ, ИСПОЛЬЗОВАНИЯ И КАПИТАЛИЗАЦИИ СИНТЕЗИРОВАННОГО КАПИТАЛА

Определены особенности формирования синтезированного капитала на микроуровне, региональном и макроэкономическом уровнях. Доказано, что под формированием синтезированного капитала следует понимать создание его объектов, под использованием – его активное привлечение к производственному процессу, внедрение соответствующих методов учета, анализа и управления, что будет способствовать повышению конкурентоспособности продукции и предприятия. Определена сущность государственного регулирования накопления, использования и капитализации синтезированного капитала, определены его особенности на различных уровнях национальной экономики.

Ключевые слова: синтезированный капитал, формирование синтезированного капитала, капитализация синтезированного капитала, накопление и использование синтезированного капитала.